

Katastar grada Trogira vrijedan je dokument jer osim što obavlja svoju prvotnu funkciju (omogućuje uvođenje poreza i definiranje vlasništva), bilježi i brojne podatke važne za povijesna, društvena, socijalna, gospodarska, umjetnička i mnoga druga istraživanja. Također, vrlo je važan za proučavanje razvoja urbane strukture grada u 19. stoljeću, ali i za analizu ranijih razdoblja. Katastarska mapa i Upisnik čuvaju svjedočanstva o mnogim javnim zgradama koje su poslije transformirane i fizički i sadržajno (npr. u gradskoj vijećnici u dvorani nekadašnjega plemićkog vijeća krajem 18. stoljeća smješteno je gradsko kazalište). Katastar spominje i dijelove gradskih zidina koji su srušeni u 19. stoljeću. Katastarski upisnik prati broj i sastav stanovništva, bilježi imovinsko stanje, zanimanje, socijalnu i gospodarsku moć pojedinih obitelji te uvelike pomaže pri izradi genealogija trogirskih obitelji 19. st. i njihovih rodbinskih veza; sukladno tome je i temelj svakom ozbiljnijemu društvenom i demografskom istraživanju. Na kraju možemo zaključiti da prikazana knjiga treba poslužiti kao poticaj za daljnja istraživanja prošlosti grada Trogira i kao svojevrsan model za objavljivanje slične izvorne građe, ali i zanimljivo štivo za stanovnike i brojne posjetitelje Trogira.

Maja Katušić

Dragutin Seljan, *Zemljopis pokrajina ilirskih ili Ogledalo zemlje* (predgovor: Vladimir Stipetić; Mirko Kratofil), Dom i svijet (Zagreb) – Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2005., 275 str.

Dragutin Seljan (Topolovac kraj Siska, 1810. – Zagreb, 1848.) zapaženi je sudionik ilirskoga pokreta, poradi čega je tijekom svoga kratkog života bio sustavno proganjan. Godine 1840. objavio je djelo "Početak, napredak i vrednost literature ilirske", a 1843. – u godini kad je ilirsko ime bilo zabranjeno – tiskao je "Zemljopis pokrajina Ilirskih iliti Ogledalo zemlje, na kojoj pribiva narod ilirsko-slavjanski sa opisanim berdah, potokah, gradovah i znatnih mistah polag sadanjeg stališa s kratkim dogodopisnim dodatkom i priloženim krajobrazom iliti mapom" (Zagreb, tiskara Ljudevita Gaja). Knjigu je, odmah po njezinu izlasku, cenzura zabranila i zaplijenila te su pojedini primjerci danas iznimna rijetkost.

Godine 1845. Seljan je za tisak u potpunosti priredio i "Zemljopis pokrajina Bosne, Srbije, Bugarske iliti Ogledalo zemlje na kojoj pribiva narod ilirsko-slavjanski sa opisanim berdah, potokah, gradovah i znatnih mestah polag sadanjeg stališa s kratkim dogodopisnim dodatkom". Taj rukopis, iako je na naslovnici stajalo mjesto tiskanja (Beč), nikad nije objavljen. Stoga od Seljanovih tiskanih i neuništenih djela možemo spomenuti samo "Zemljovid carevine Austrijske i južne Niemačke zatim Švajcarske, Talianske, europske Turske i Gerčke" (Beč 1847.).

U ovom izdanju objavljuje se cjelovit prvi dio Seljanova "Zemljopisa" (tj. onaj tiskan 1843. godine). Drugi je dio sačuvan u rukopisu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a u ovom se izdanju objavljuje poglavlje o Bosni. Oba dijela sada jedinstvene knjige pisana su Gajevim pravopisom i objavljuju se u transliteraciji.

Knjiga započinje podrobnom uvodnom studijom iz pera Vladimira Stipetića "Ekonomski pogledi Dragutina Seljana" (9-38). U prvom dijelu studije autor pregledno iznosi opće podatke o hrvatskom gospodarstvu nakon napoleonskih ratova (1815.-1848.). Statistički se prikazuje opće stanje (ponajprije demografsko) pučanstva na teritoriju Hrvatske i Slavonije, Vojne krajine, Dalmacije i Istre, raščlanjuje odraz austrijske merkantilističke politike na

hrvatsko gospodarstvo, važnost jačanja i širenja trgovačkoga kapitala za sazrijevanje svijesti o jedinstvu hrvatskih zemalja te naglašava da je perzistencija prirodne proizvodnje činila glavnu zapreku brzemu gospodarskom razvoju Hrvatske. Seljanov "Zemljopis pokrajina ilirskih" Stipetić razložno smješta u opći onodobni hrvatski politički (preporodni) kontekst te upozorava na Seljanov prikaz gospodarstva ilirskih zemalja i na implikacije njegovih nalaza koji su, vjerojatno, bili (uza zabranu ilirskoga imena) glavnim uzrokom zabrane knjige. Stipetić posebno upozorava na Seljanova naglašena motrišta o nužnosti sjedinjenja hrvatskih zemalja kao i na potrebu sustavnog rada na obrazovanju i prosvjećenju puka, kako bi se zemlja oslobodila siromaštva i zaostalosti. U završnom dijelu studije ukratko se upućuje na moguće uzroke zaborava Seljanova djela (malo sačuvanih tiskanih primjeraka "Zemljopisa", ali i činjenica da Hrvatska tada nije imala ekonomski izobraženih ljudi koji bi u tome djelu prepoznali gospodarstvo kao važnu sastavnicu ilirskoga pokreta).

Slijedi sažeta i pregledna studija Mirka Kratofila "Dragutin Seljan – život i djelo" (39-44) u kojoj se ukratko prikazuje životni put tog prerano preminulog ilirca, nabrajaju i opisuju Seljanova tiskana i rukopisna djela, upozorava na izvore i literaturu kojom se Seljan vjerojatno koristio pri pisanju svoga "Zemljopisa" te, naposljetku, navode opće napomene uz priređivanje tog djela.

Središnji i opsegom najveći dio knjige sadržava Seljanov "Zemljopis pokrajinah Ilirskih iliti Ogledalo zemlje" (45-275). Prvi dio, opsegom mnogo veći, naslovljen je "Pokrajine austrijsko-ilirske" (47-233). "Zemljopis" započinje autorovim obraćanjem "Domorodnom čitatelju!" (49-52), u kojemu se navode osnovni motivi za pisanje djela (domoljubna želja za prinosom svojem narodu), naglašava važnost zemljopisa i povijesti ("dogodovština") kao najvažnijih predmeta, "pomoću kojih možemo jedino u čovječanskom društvu s uspjehom napredovati, okolnosti sadašnjosti i prošastnosti temeljitie razumjeti i odtuda poněšto u budućnosti pogledati" (49). Seljan u uvodu ukratko navodi i temeljne odrednice i sadržaj svoje studije, naglašavajući da su "razpra, nesloga i međusobna nenavist" (50) glavni uzroci političkog nejedinstva i gospodarske zaostalosti zemlje te "da se narod ovi, od svih na svētu najveći, unutarjom razprom neprestano raztèrgan, još svudilj pravo i svojoj veličini primèrno podići ne mogaše" (50).

Prvi dio "Zemljopisa" sažet je pregled "čile Ilirie", njezinih zemalja, naroda (u najstarije, antičko doba), osnovnih zemljopisnih obilježja, klime i gospodarskih mogućnosti. Slijedi podroban osvrt (ponajprije zemljopisno-povijesni) na pokrajine Korušku i Štajersku, Kranjsku i Goricu te Istru i Dalmaciju. Pokrajine se opisuju cjelovito, kao i prema njihovim okruzima i gradovima, s posebnim osvrtom na prirodne odlike pokrajine, na njezine stanovnike i temeljne gospodarske grane.

Slijedi opis Ugarsko-ilirskih pokrajina (Hrvatska, Riječko primorje, Međimurje i Slavonija). Kao i u prethodnim cjelinama, Seljan raščlanjuje okruge i gradove svih tih pokrajina, podrobno se bavi njihovim zemljopisnim obilježjima, gospodarskim mogućnostima, pučanstvom te njihovim običajima i navadama. Posebnu pozornost Seljan usmjeruje stanju prosvjete i obrazovanja u Ugarsko-ilirskim pokrajinama, a iz gospodarskog dijela razmatranja važan je piščev osvrt na stanje parobrodarstva (plovidba Dunavom) te nužnost jačanja te djelatnosti za opći gospodarski boljitak zemlje.

Sljedeće cjeline "Zemljopisa" sažet su osvrt na povijest Hrvatske (Zagrebačka, Varaždinska i Križevačka županija), Slavonije i Vojne krajine. U nastavku knjige donosi se

podroban mjestopisni (topografski) opis spomenutih hrvatskih županija, Međimurja, Riječkoga kotara (Ugarsko-hrvatsko primorje), Vojne krajine (prema regimentama), Slavonije (Virovitička, Srijemska i Požeška županija) i Južne Ugarske (Bačka i Banat).

Drugi dio knjige čini Seljanov opis Bosne, sadržan u autorovu neobjavljenom djelu iz 1845. godine (235-273). Uvodni dio o Bosni ("ona pokrajina u turskoj carevini, koja u sebi Bosnu, Hrvatsku tursku i Hercegovinu sadržaje", 237). započinje zemljopisnim pregledom te zemlje, upućivanjem na njezina prirodna bogatstva (primjerice, na rudna nalazišta), gospodarske mogućnosti te – kao i u prethodnim cjelinama – osvrtom na stanovnike Bosne, na njihove običaje (promatrane u kontekstu osmanlijske vlasti), kao i na položaj kršćanskog stanovništva. Slijedi sažet pregled povijesti Bosne od doseobe naroda do suvremenog doba, a završni dio osvrta na Bosnu mjestopisni je prikaz bosanskih krajeva i gradova. Ta cjelina (te ujedno i knjiga) završava napomenom čitatelju ("Mili rode!", 274-275) prigodom završetka pripreme drugoga dijela "Zemljopisa" za tisak.

Dragutin Seljan, hrvatski domoljub i gorljivi ilirac, za svojega kratkoga života nije dočekaao objavljivanje svojih djela, a najvažnije – "Zemljopis pokrajina ilirskih" – uništeno je netom po tiskanju. Ni kasnije, sve do objavljivanja ovoga djela, hrvatska znanost nije gotovo ništa znala o Dragutinu Seljanu i o njegovim prinosima. Zaslugom ugledne zagrebačke izdavačke kuće Dom i svijet, u suradnji s Ekonomskim fakultetom u Zagrebu i autorima uvodnih studija Vladimirom Stipetićem i Mirkom Kratofilom, hrvatska je znanost, ali i šira javnost, dobila priliku cjelovito upoznati djelo koje je toliko dugo neopravdano bilo zanemareno.

"Zemljopis" Dragutina Seljana opsežna je i pomna studija koja po svojim zamislima, motrištima i porukama u potpunosti izvire iz vremena i ozračja svoga nastajanja. Opis hrvatskih zemalja, krajeva i gradova, stanovništva i njegovih tradicija te posebice gospodarskih mogućnosti kojima obiluje tada siromašna i nerazvijena Hrvatska, vjeran je dokument vremena, ali i želja i pregnuća hrvatskog domoljuba. Stoga će ovo izdanje, osim kao vrijedan izvor za znanstvenike koji proučavaju hrvatsku povijest preporodnog doba, ujedno biti i zanimljivo štivo širem čitateljstvu koje o hrvatskim zemljama u prošlosti želi spoznati nešto više.

Lovorka Čoralčić

Stijepo Obad, Serđo Dokoza, Suzana Martinović, *Južne granice Dalmacije od 15. st. do danas* (drugo, dopunjeno izdanje), Državni arhiv u Zadru, Zadar 2005., 111 str.

Državni arhiv u Zadru, jedna od građom najbogatijih arhivskih ustanova u Hrvatskoj, pohranjuje i znatnu zbirku zemljovida, važnog vrela za proučavanje povijesne geografije. U knjizi pod gornjim naslovom objavljuje se dio povijesnih zemljovida koji se odnose na južne granice Dalmacije od 15., odnosno od 17. stoljeća do suvremenog doba, a koji su najvećem dijelu javnosti bili nepoznati. S obzirom na to da se Zadar između dva svjetska rata nalazio pod talijanskom vlašću, u ovom arhivu iz tog razdoblja nije sačuvana građa za šire područje Dalmacije pa je nekoliko zemljovida posuđeno iz knjige Ljube Bobana "Hrvatske granice od 1918. do 1993. godine" (Zagreb 1993.) te iz Hrvatskoga državnog arhiva i Državnog arhiva u Dubrovniku. Za drugo izdanje te knjige (prvo izdanje: Zadar 1999.) povijesni prikaz razgraničenja na području Prevlake zaokružen je zemljovidom iz 1992. godine, nastalim kao rezultat sporazuma između Jugoslavije i Republike Hrvatske.